

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
RIIGI-JA HALDUSÕIGUSE ÕPPETOOL

NOORTE INFORMEERITUS PÕHIÕIGUSTEST: NARVA LINNA VENE KEELT
KÕNELEVATE NOORTE NÄITEL

Veronika Krjutškova

Bakalaureusetöö

Juhendaja
Professor Kalle Merusk

Tartu
2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. PÕHIÕIGUSED JA -VABADUSED	6
1.1. PÕHIÕIGUSED JA INIMÕIGUSED.....	6
1.1.1. Inimõigused.....	6
1.1.2. Rahvusvahelised põhiõigused.....	7
1.2. PÕHIÕIGUSTE MÕISTE JA ALLIKAS.....	7
1.3. PÕHIÕIGUSED JA VABADUSED.....	8
1.3.1. Negatiivne ja positiivne vabadus.....	8
1.3.1.1. Osaleda või mitte osaleda valimistel.....	9
1.3.2. Õiguslik ja faktiline vabadus.....	10
1.3.3. Tagatud ja tagamata vabadus.....	10
1.3.4. PS § 45. Sõnavabadus.....	11
1.3.5. PS § 40. Südametunnistuse -, usu- mõttevabadus.....	11
1.3.6. PS § 41. Arvamuste ja veendumuste vabadus.....	12
1.4. PÕHIÕIGUSTE FUNKTSIOONID	13
1.5. PÕHIÕIGUSTE KANDJAD.....	15
1.5.1 Inimesed.....	15
1.5.2. Juriidilised isikud.....	16
1.5.2.1. Ühinemisvabadus.....	18
1.6. PÕHIÕIGUSTE ADRESSAADID.....	18
1.6.1 Riik	19
1.6.2. Erasubjektid	19
1.7. PÕHIÕIGUSE PIIRANG.....	20
2. PÕHIÕIGUSTEST TEADMINE – NARVA LINNA NÄITEL.....	21
2.1. SISSEJUHATUS.....	21
2.2. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS SEADUSE KAITSELE ?.....	24
2.3. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS ESITADA AVALIKULT OMA ARVAMUST ?....	25
2.4. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS KOONDUDA MITTETULUNDUSÜHINGUTESSE JA- LIITUDESSE ?.....	26
2.5. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS OSALEDA HÄÄLETAMISEL ?.....	27
2.6 KODANIKE ÜHISKONDLIK AKTIIVSUS.....	29

KOKKUVÕTE.....30

PE3IOME.....35

KASUTATUD ALLIKAD 40

LISA : KÜSITLUSE TULEMUSED

SISSEJUHATUS

Käesoleva bakalaaurusetöö raames viidi läbi küsitlus, et teada saada, kui palju noored teavad oma põhiõigustest. Keskendutud on vene keelt kõnelevate noortele Narva linna näitel. Viime läbi küsitluse noorte seas, kuna noored on meie ühiskonna ja riigi tulevik.

Eesti lõimumiskava aastateks 2008-2013 eesmärk on tugevdada ühtse Eesti riigi identiteeti, arendada Eesti püsielanike jaoks riigi ühistähendust, mis põhineb Eesti kui demokraatliku õigusriigi põhiseaduslikel väärtustel, Eesti kodanikuks olemise väärtustamisel ning igapäevase panuse tunnustamisel ühiskonna arendamisse, aktsepteerides samal ajal kultuuride erinevust. Ning üheks põhimõtteks on ka kõigi elanike kaasamine ühiskonna arendamisse, kuna edukas lõimumine eeldab, et igal ühiskonnaelu kõikidel tasemetel, mis muuhulgas eeldab suurenenud kodanikuaktiivsust.¹

Aastaid on Eesti lõimumispoliitika ja ka Eesti ühiskonna üldise demokraatliku arengu hindamisel olnud põhiprobleemiks määratlemata kodakondsusega isikute suur arv ja naturalisatsiooniprotsessi kvantitatiivne tulemuslikkus.²

Samas peaks panema muretsema asjaolu, et Eestis sündinud ja hariduse saanud noortest, kellel ka vanemad ja vanavanemad on Eestis sündinud ja üles kasvanud, ei oma siiski peaaegu viiendik Eesti kodakondsust.³

Integratsiooni monitooring 2011 uuringus paistis silma oluline erinevus eesti ja venekeelsete noorte vahel: eestlaste seas on noortele vanuses 15–19 aastat omane kõigi institutsioonide suhtes kõrgem usaldustase, samas vanuses venekeelsed noored aga paistavad silma väga madala usaldusega nii riigi kui ka omavalitsuse, aga samuti politsei vastu.

---

¹ Riiklik programm " Eesti Lõimumiskava 2008-2013"- Kultuuriministeerium.

² M.Lauristin. M.Uus. K.Seppel "Kodakondsus, kodanikuühiskond ja rahvussuhted." *Integratsiooni monitooring 2011*, lk. 10.

³ Lauristin, Uus, Seppel. 2011, lk 11.viide 1.Eesti Statistika andmetel oli 2011. aastal Eesti püsielanike seas teistest rahvustest noori vanuses 15-19 a 16 324 isikut. Siseministeriumi teatel ei omanud neist noortest 3024 ehk 19% EV kodakondsust, sealhulgas oli 1975 noort ehk 12% olid eelistanud Venemaa kodakondsust.

Samas kui vähene kodanikuaktiivsus, mis on seni olnud probleemiks nii eesti- kui venekeelsete elanikegruppide hulgas, kasvatab isoleeritust ja nõrgendab kuuluvus- ja turvatunnet. Integratsiooni monitooring uuringud on näidanud, et isoleeritus ja vähene kuuluvustunne on olnud eriliseks probleemiks just Ida-Virumaa venekeelse elanikkonna hulgas. Eriti oluline on vähendada isoleeritust just noorte seas, kuna see aitab oma korda kaasa lõimumise protsessile.

Töö alusmaterjaliks on küsimustiku vastused, millele vastas aprillis 2012 a. 253 vene keelt kõnelevat noort vanuses 15-19 aastat. Küsitlus viidi läbi 4 Narva gümnaasiumi seas.⁴

Töö eesmärk on välja selgitada, millised on olulisemad põhiõigused, mis mõjutavad enam kodanikuaktiivsust. Ning, kas madalam teadlikkus põhiõigustest viib väiksema ühiskondliku sidususe; ning eriti problemaatiline võib see olla juhtudel, kui teadlikkus põhiõigustest on märkimisväärselt erinev eri rahvusrühmade hulgas, mis lõimumist-integratsiooni väga ei soodusta.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk käsitleb teoreetilist osa, kus on kasutatud juriidilist meetodit, mille käigus toimub seaduste analüüs. Kuna töö puudutab põhiõiguste tundmist, siis esimene peatükk annab ülevaate põhiõiguste mõistetest. Põhiõiguste mõiste käsitlemisel nimetan ära põhiõiguste funktsioonid, - kandjad, - adressaadid.

Teise peatüki meetodiks sotsioloogiline meetod, mille aluseks on küsitlus. Küsitlusest toon välja ühe teema, milleks oli: noorte teadmised põhiõigustest ja poliitilistest õigustest. Teises peatükis on jutu illustreerimiseks välja toodud joonised tabelitena.

Teoreetilise osa materjaliks on Eesti Vabariigi põhiseadus ja Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. Lisaks aitavad mõistete käsitlemisel kaasa " Riigiõiguse" õpikud ning Eesti õigusteadlaste publikatsioonid.

---

⁴ Kuigi küsitluse läbiviijad pöördusid kõikide Narva gümnaasiumide poole, viisid küsitluse oma õpilaste seas lõpuks läbi vaid 4 gümnaasiumi.

1. PÕHIÕIGUSED JA -VABADUSED

1.1. PÕHIÕIGUSED JA INIMÕIGUSED

Põhiõiguse ja inimõiguse mõisteid kasutatakse juriidilistes, poliitilistes ja filosoofilistes seostes. Terminoloogia on paljuski ebaselge ja ebaühtlane. Põhiseadusõiguse perspektiivist tuleb teha vahet inimõigustel, rahvusvahelistel ja supranatsioonaalsetel põhiõigustel ning rahvuslikel põhiõigustel.

1.1.1. Inimõigused

Inimõigused on moraalsed õigused, mis kehtivad sõltumata sellest, kas neid mõni riiklik institutsioon tunnustab või mitte. Igal inimesel, peavad olema teatud inimõigused. Teiseks inimõigustele iseloomulikuks tunnuseks on fundamentaalsus. Inimõiguste esemeteks on fundamentaalsete huvide ja vajaduste kaitse ja rahuldamine.⁵

Inimõiguste määratlemiseks on Robert Alexy välja pakkunud viis tunnust. Tema järgi on inimõigused universaalsed, moraalselt kehtivad, fundamentaalsed, prioriteetsed ja abstraktsed õigused. Esiteks on inimõigused universaalsed õigused. Universaalsud käib nii kandajate kui adressaatide kohta. Inimõigused on kõigi õigused kõigi vastu, kusjuures kohustatud pooleks on nii kõik inimesed, inimeste grupid kui ka riigid. Teiseks on inimõigused õigused, mis kehtivad moraalselt, st nad on õigustatavad kõigi suhtes, kes on avatud ratsionaalsetele argumentidele. Inimõigus on olemas, kui teda on võimalik õigustada. Seda võib nimetada ka kehtivuse univeraalsuseks. Kolmandaks on inimõiguste esemeks fundamentaalsete huvide ja vajaduste rahuldamine, millega on tegemist siis, kui nende rikkumine või rahuldamata jätmine toob endaga kaasa surma, rasked kannatused või see puudutab autonoomia tuumikolemust. Neljas inimõiguste tunnus on prioriteetsus, mis tähendab seda, et inimõigused on positiivse õiguse legitiimsuse paratamatu tingimus. Et tegemist on igäühe universaalselt kehtivate õigustega, siis tuleb meil paratamatult vältida olukorda, kus positiivne õigus satub inimõigustega vastuollu. Sellega muutuvad inimõigused positiivse õiguse mõõdupuuks. Viiendaks on inimõigused abstraktsed õigused. Abstraktsus nagu fundamentaalsuski on gradueeritav mõiste, mis tähendab, et on olemas abstraktsemaid ja konkreetsemaid positsioone. Püüd nimetada kõik inimõigused

---

⁵ M.Borowski. Põhiõigused ja inimõigused.- Juridica 2001.nr 1, lk 3.

konkreetselt tähendaks ebaülevaatliku ja mahuka kataloogi loomist ning jääks paratamatult ebatäiuslikuks.⁶

Niisiis, inimõigused on universaalsed, moraalselt kehtivad, fundamentaalsed, prioriteetsed ja abstraktsed õigused. Kõik õigused, mis vastavad neile viiele tunnusele on inimõigused. Seevastu, kui üks õigus ei vasta vähemalt ühele neist tunnustest, siis ei ole tegemist inimõigusega.⁷

1.1.2. Rahvusvahelised põhiõigused

PS põhiõiguste kõrval mängib üha olulisemat rolli 1950. aastal Roomas allkirjastatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (Euroopa inimõiguste konventsioon), mis jõustus Eesti suhtes 16.aprill 1966. PS põhiõiguste peatüki koostamisel oligi peamiseks eeskujuks EIÕK. Rahvusvahelise lepinguga on EIÕK siseriiklikus õigusnormi hierarhias formaalselt küll PS-st madalamal (PS §123). Samas on konventsiooniõiguste järgimine Eesti poolt endale võetud rahvusvaheline kohustus, millega kaasneb võimalus, et EIÕK art 19 alusel loodud Euroopa Inimõiguste kohus (EIK) Eestile eksimuse korral rahvusvahelise õigusavalikkuse ees konventsiooniõiguse rikkumist ette heidab. Eesti on EIÕK art 46 lg 1 järgi kohustatud täitma EIK sisulisi otsuseid.

Lisaks EIÕK-le tuleb põhiõiguste tõlgendamisel arvestada EL põhiõiguste hartaga.⁸

Rahvusvahelised põhiõigused on õigused, mis on talletatud rahvusvahelistes paktides ja konventsioonides. Olulisemateks ÜRO dokumentideks inimõiguste vallas on ÜRO põhikiri (1945), inimõiguste ülddeklaratsioon (1948), kodaniku-ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966) ning majanduslike, sotsiaalsete ning kultuuriliste õiguste rahvusvaheline pakt (1966). Kahe viimase paktiga on Eesti seotud alates 21.jaanuar 1992.⁹

1.2. PÕHIÕIGUSTE MÕISTE JA ALLIKAS

Põhiõiguse mõiste määratlemiseks tuleb teha vahet materiaalsel ja formaalsel mõistekasutusel.

PS põhiõigused on kõik PS-st tulenevad subjektiivsed õigused, mille kandjaks üksikisik ja adressaadiks avaliku võimu kandja.

⁶ Ü.Madise. jt. PõhiSK 2.ptk/ 2.1.3. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3 vlj. Tallinn: Juura 2012.

⁷ M.Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: TÜ kirjastus 2011, lk 133.

⁸ Ü.Madise. PõhiSK.3 vlj. 2.ptk/1.3.

⁹ A. Mõttus. Riigiõigus. Ülevaatekonspekt. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2007, lk 57.

Põhiõigused on siseriiklikult kaitstavad õigused. Eesti põhiseadus tagab kõik rahvusvaheliselt tunnustatud põhiõigused, kuid mitte kõik Eesti põhiseaduses kajastatud põhiõigused ei ole rahvusvaheliselt tunnustatud põhiõigused.¹⁰

Peamine põhiõiguste allikas Eestis on põhiseadus, eriti selle teine peatükk.

PS II peatüki pealkirjas kasutatakse termineid “põhiõigused”, “vabadused” ja “kohustused”.

a) Põhiõigustena tuleb käsitada kõiki PS II peatükis, aga ka põhiseaduse teistes peatükkides (nt § 57 PS III peatükis ja § 124 lg 2 PS X peatükis) sätestatud isikute õigusi.

b) Vabadused on spetsiifilised põhiõigused, erilist hüve – vabadust valida käitumisvõimaluste vahel – kaitsvad õigused (vabadusõigused).

c) Kohustused ehk põhikohustused on isikute põhiseaduses ettenähtud kohustused käituda teataval viisil kas teiste isikute (PS § 17, § 19 lg 2, § 27 lg 3) või üldistes huvides (PS § 19 lg 2, § 37 lg 1 teine lause, § 53 esimene lause, § 54 lg 1).¹¹

1.3. PÕHIÕIGUSED JA VABADUSED

Et määratleda põhivabaduse mõiste, tuleb sisse viia kolm vahetegu. Nendeks on vahetegu negatiivse ja positiivse vabaduse, vahetegu õigusliku ja faktilise vabaduse ning vahetegu tagatud ja tagamata vabaduse vahel.

1.3.1. Negatiivne ja positiivne vabadus

Vabadus võib olla kas negatiivne või positiivne. Negatiivne vabadus on mittetähenduslik mõiste. Negatiivseks väljendusvabaduseks võidakse nimetada nt seda, kui keegi oma seisukohta ei väljenda (PS § 45) vastandina vabadusele oma seisukohta väljendada. Siinkohal on negatiivse vabaduse all silmas peetud vabadust midagi teha või tegemata jätta, nt uskuda või mitte uskuda (PS §-d 40 ja 41), elukutset valida või mitte valida (PS § 29 lg 1), osaleda või mitte osaleda valimistel (PS § 57, § 60 lg-d 1 ja 2). Seejuures ei ole vabaduse mõiste mingil viisil seotud väärtushinnanguga, kas valitu on õige või vale.

---

¹⁰ T. Annus. Riigiõigus. Tallinn: Juura 2006, lk 222.

¹¹ A. Möttus. Riigiõigus. 2007, lk 56.

Positiivse vabaduse puhul puudub vabaduse kandja otsustamisvõimalus midagi teha või tegemata jätta. Alati on olemas üks võimalus- tegutseda õigesti. Näiteks peab positiivset vabadust selles mõttes silmas Friedrich Engelsilt pärinev definitsioon vabadusest kui tunnetatud paratamatusest. Vabadus positiivses tähenduses on seotud väärtushinnangutega ning võrdub sisuliselt kohustustega käituda teatud viisil, st õigesti.¹²

1.3.1.1. Osaleda või mitte osaleda valimistel

PS § 57 Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole Eesti kodanik, kes on kohtu poolt tuunistatud teovõimetuks.

Paragrahvi 57 lg 1 sätestab demokraatlikus riigi keskset tähendust omava põhiõiguse-hääleõiguse. Hääleõigus annab isikule peamise vahendi osalemiseks ühiskonnaelu korraldamisel ja teda puudutavate seaduste mõjutamiseks. See tagab ühelt poolt üksikisiku võimaluse teda ümbritseva ja teda mõjutava ühiskonnaelu korraldamises kaasa rääkida; teiselt poolt aga ka riigi tegevuse tunnustatuse ja austatuse, sest otsused tehakse erinevate huvide kaalumise tulemusena.¹³

Hääleõigus on ühelt poolt käsitatav iga kodaniku subjektiivse, ainuisikulise (põhi)õigusena, teiselt poolt aga kui riigi toimimist ja demokraatia põhimõtte ellurakendamist tagav funktsioon. Esimesest aspektist on tegemist isikukeskse, teisest riigikeskse lähenemisega.¹⁴

Seadusega ei saa teha hääletamist kohustuslikuks. Hääleõigus hõlmab õigust anda oma hääle mis tahes viisil, sealhulgas jätta oma hääle andmata ja hääleõigust mitte teostada. See tähendab vabadust hääletada. Riigi aspektist on hääleõigus teostamine teatud määral vajalik. Demokraatia ja riigivõimu demokraatliku teostamise põhimõte on rajatud eeldusele, et rahavas vähemalt mingil määral oma poliitilisi õigusi kasutab.¹⁵

PS § 57 esimeses lõikes on üldnormiga määratletud hääleõiguslikud isikud. Asjaolu, et nimetatud norm on sõnastatud piirava iseloomuga, andes hääleõiguse vaid Eesti kodanikule, ei tähenda siiski, et selline piirang tuleneks otseslt siit.

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse (§ 5 lg 1) alusel on - *Hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle*

---

¹² Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 2.ptk/ 2.2.1.

¹³ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 57§/1.

¹⁴ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 57§/3.

¹⁵ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 57§/15.

püüv elukoht, see on elukoht, mille aadressiandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse, asub vastavas vallas või linnas.

Ning lõike 2 kohaselt on – *Hääletamisõigus välismaalasel, kes vastab käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tingimustele ja kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või alalise elamisõiguse alusel.*

Riigikogu valimise seaduse (§ 4 lg 1) kohaselt on - *Hääletamisõigus on Eesti kodanikul, kes valimispäevaks on saanud 18-aastaseks.*

1.3.2. Õiguslik ja faktiline vabadus

Negatiivne vabadus võib olla nii õiguslik kui ka faktiline. Selle jaotuse aluseks on vabaduse takistuse olemus. Isikul on näiteks ettevõttevabadus (PS § 31), kui puuduvad õigulikud takistused, mis tema otsustamisvõimalust ettevõtluse valdkonnas piiravad. Samas on isik faktiliselt vaba tegelema ettevõtlusega, kui tal on piisavalt võimeid, rahalisi vahendeid ja sidemeid. Võimete, raha või sidemete puudumine on vabaduse takistuseks, mis kuulub faktiliste asjaolude hulka ega ole seotud õigusliku maailmaga.

Põhiõiguste puhul on meil tegemist õigusliku vabadusega.¹⁶

1.3.3. Tagatud ja tagamata vabadus

Negatiivne õigulik vabadus võib olla kas tagamata või tagatud. Tagamata õiguslik vabadus on sama, mis luba midagi teha või tegemata jätta. Tagamata negatiivne õiguslik vabadus esineb siis, kui avalik võim võib vabadust iga hetk ilma põhjenduseta piirata.

Tagatud õiguslik vabadus on õigusnormiga tagatud luba midagi teha või tegemata jätta. Tagatud negatiivse õigusliku vabadusega on tegu siis, kui on olemas norm, mis garanteerib selle vabaduse, mistõttu peab avalik võim vabaduse piiramiseks asuma piirangut õigustama.

PS põhivabadused on tagatud vabadused, st PS sisaldab õigusnorme, mis keelavad avalikul võimul vabadusi põhjendamatult piirata.¹⁷

---

¹⁶ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 2.ptk/ 2.2.2.

¹⁷ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 2.ptk/ 2.2.3.

1.3.4. PS § 45. Sõnavabadus

Igäihel on õigus levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

Sõnavabadus hõlmab põhiseaduse kohaselt ideede, arvamuste, veendumuste ja muu informatsiooni levitamist. Põhiseadus ei tee vahet erineva sisuga info vahel, seega on kaitstud sisuliselt igasugune eneseväljendamine, isegi kui see on šokeeriv või häirib või ei ole enamuse poolt aktsepteeritav. Põhiseadus kaitseb arvamuste avaldamist erinevates valdkondades. Näiteks on kaitstud poliitiline, meelelahutuslik, kunstiline ning äriline sõnavabadus.

Info levitamise moodustest on kaitstud mitte ainult sõna, vaid ka kõikvõimalikud muud viisid, nagu pilt, pantomiin, skulptuur jt. Oluline ei ole infokandja, oluline on info levitamine. Samamoodi ei ole vahet, kas infot levitatakse trükis, internetis, televisiooni- või raadiosaates, filmis või kustiteostes. Sõnavabaduse riivega on tegu isegi siis, kui riik piirab infokandjate levikut.

Ajalooliselt on üks olulisemaid piiranguid sõnavabaduse eeltsensuur. Tsensuuri keeld on § 45 lg 2 otsesõnu sätestatud. Samuti piiravad sõnavabadust arvamuse levitaja suhtes kohaldatavad sanktsioonid. Näiteks on karistusseadustikus ette nähtud karistus võimuesindaja laimamise ja solvamise eest, tegemist on piiranguga sõnavabadusele.

Sõnavabaduse piiramise vajadus tuleneb asjaolust, et kõikvõimalike ideede ja arvamuste levitamine võib kahjustada teiste isikute või avalikkuse huve. Põhiseadus ise nimetab selliste alustena avalikku korda, kõlblust, teiste inimeste õigusi ja vabadusi, tervist, au ja head nime.¹⁸

1.3.5. PS § 40. Südametunnistuse -, usu- mõttevabadus

Igäihel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikiriut ei ole.

---

¹⁸ T. Annus. Riigiõigus. 2006, lk 312-315

Igäihel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust.

Laias mõistes reguleerib kommenteeritav säte usuvabadust, kuid sätte seostamine üksnes religiooniga oleks liialt kitesendav. Üldistavalt sätestab vaadeldav paragrahv süümevabaduse. Eeinevalt paljude teiste maade põhiseadusest ei sisalda Eesti Vabariigi põhiseadus ühtegi märget Eesti religioosse kuuluvuse, traditsiooni või püüdluse kohta.

Võrreldes konventsiooniga torkab silma, et põhiseaduses on õigus oma veendumustele viidud süümevabadusest lahku eraldi paragrahvi (§ 41). Et õigus veendumustele on põhiseaduses eraldi välja toodud, tuleb sellest aru saada nii, et kommenteeritav paragrahv on orienteeritud peamiselt usuvabadusele ehk usulistele veendumustele ning õigused muudele, mittereligioosetele veendumustele on kaitstavad §-de 41 ja 45 kaudu. Sellele järeldusele suunab ka paragrahvide terviktekstide võrdlus. Eristada aga selgepiiriliselt näiteks mõttevabadust ja veendumusi on raske, kui mitte võimatu.

Südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus ehk süümevabadus on üks demokraatliku ühiskonna (PS §-d 1 ja 10) põhitunnuseid.

Süüme on iga inimese *forum internum* ehk sisemine asi, tema maailmapilt, seesmine, passivne vabadus, millesse avalikul võimul pole mingit õigust sekkuda. Igal inimesel on õigus mõelda, kujutleda ja uskuda, mida ta soovib ja õigeks peab. Samavõrd on igalühel õigus mitte mõelda ja mitte uskuda. *Forum internum*'i puhul puuduvad avalikul võimul igasugused sekkumise õigustused.

Kui aga inimene soovib oma veendumusi ja usku aktiivselt väljendada, kuulutada ja levitada, leida omale mõttekaaslasi ning taotleda mingeid teisi inimesi ja avalikku elu puudutavaid muutusi, siis ulatub süümevabadus juba *forum externum*'ile ehk aktiivse, tegevuses teostava vabaduseni.

Tekst eristab südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadust. Selline eristamine peaks tähendama, et need on midagi oluliselt erinevat, kuid põhiõiguste konstitutsioonilise kaitsega seoses puudub sellel oluline tähendus.¹⁹

1.3.6. PS § 41 Arvamuste ja veendumuste vabadus

Igäihel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma.

Veendumustega ei saa vabandada õigusrikkumist.

---

¹⁹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura, 2004, lk 518-520.

Kedagi ei veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

Õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele on põhiseaduses välja toodud iseseisva õigusena. Seetõttu tuleb paragrahvi kaitsealaks pidada poliitilisi jm mittereligioosseid arvamusi ja veendumusi, eristamaks seda paragrahvi eelmisest s.o. §-st 40. Vaheteo aluseks nende paragrahvide vahel on isiksuse sisemaailma liigitus usulisteks veendusteks, mida kaitseb § 40, ja muudeks veendumusteks, mida kaitseb esmajoonel kommenteeritav paragrahv. Samas on selge, et õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele hõlmab ka õigust jääda truuks oma religioossetele veendumustele.

EIOK-s katab artikkel 9 ka mittereligioossed veendumused. See ilmneb selgelt nii nimetatud artikli sõnastusest kui ka EIOKohtu lähenemisest. Viimane on näiteks *Kokkinakise kaebuses Kreeka vastu* selgelt väljendanud, et artikkel on "väärtuslik vahend ka ateistidele, agnostikutele, skeptikutele ja teistele".

Et tunnetuslikult ja psühholoogiliselt on ühtse nähtuse (isiksuse sisemaailm, mille lahutamatuks oskaks on ka maailmapilt ja veendumused) eristamine raske, kui mitte võimatu, siis laienevad kommenteeritavale paragrahvile eelmise paragrahvi (§40) üldkommentaari, mistõttu neid siin üle ei korrata.²⁰

Õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele ei tähenda õigustust panna toime õigusrikkumine (§ 41 lg 2). Samas ei tohi riik kehtestada vastust pelgalt veendumuste omamise eest (§ 41 lg 3).²¹

Paragrahvi 41 lg- s 2 sätestatud piirang on absoluutse iseloomuga. Veendumuse olulisusega ei saa vabandada ka võikese tähtsusega õigusrikkumist. Oluline pole ka see, kas õigusrikkumine on karistatav või mitte.

Säte on oluline süüteo ettevalmistava faasi karistatavuse määramisel, keelates karistuse määramise süüteo kavandamise eest enne selle täideviimiseks esimese teo tegemist.²²

1.4. PÕHIÕIGUSTE FUNKTSIOONID

Tõrjefunktsioon

Põhiõiguste tõrjefunktsioon seisneb selles, et põhiõigused ei luba riigil asjatult isikute ellu ja tegevusse sekkuda. Riigi kohustus on olla passiivne, hoiduda teatavatest tegudest.

---

²⁰ R. Maruste. 2004, lk 525-526.

²¹ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 41/3.

²² Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj § 41/4.

Kaitsefunktsioon

Põhiõiguste kaitsefunktsioon seisneb selles, et põhiõigused kohustavad riiki isikut kaitsma nii kolmandate isikute rünnete eest kui ka loodusõnnetuste jmt korral. Riigi kohustus on olla aktiivne, teha isiku jaoks midagi.

Paragrahvi 13 lg 1 esimene lause (*Igäihel on õigus riigi ja seaduse kaitsele*) kujutab endast süstemaatilist üldist kaitsepõhiõigust, väljendades sel viisil riigi kaitsefunktsiooni.²³

Eesmärgiks on anda igäihele põhiseaduslik kaitseõigus kolmandate isikute sekkumise või rünnete eest ehk pakkuda kaitset nn horisontaalsete sekkumiste eest. See on õigus saada riigipoolset kaitset ennekõike teiste inimeste, aga ka organisatsioonide ja teiste välisriikide, nende ametiisikute ja asutuste eest.

Sõnastus " Igäihel on õigus" osutab üheselt, st see on igäihe subjektiivne (põhi)õigus. Subjektiivne põhiseaduslik õigus riigi faktilisele ja normatiivsele aktiivsusele, et end kaitsta ja tunda end turvaliselt.

Igäiks kommenteeritava paragrahvi kontekstis on nii füüsiline kui ka juriidiline isik ning ka isikute grupp või ühendus, millel ei ole juriidilise isiku õigusvormi.

Riigina tuleb mõista avaliku võimu asutusi ja ametiisikuid, kellel lasub avaliku võimu teostamise funktsioon. Sellest, et lause eristab riigi ja seaduse, tuleks aru saada nii, et riigi all tuleb mõista esmajoones selle täitevharu asutusi ja institutsioone, kellel lasuvad õiguse rakendamise ja kaitsmise ülesanded.

Seaduse kaitkena tuleb mõista igäiht kaitsvat ning õiguserikkuja väljaselgitamist, karistamist ja õiguste taastamist võimaldavat õigusnormistikku; mitte ainult formaalses mõttes seadust, vaid õiguse kaudu antavat kaitset laiemalt, tervikuna.²⁴

Toetusfunktsioon

Põhiõiguste toetusfunktsioon seisneb selles, et põhiõigused tagavad isikule minimaalse, inimväärikusele vastava elutaseme. Riik peab looma võimalused, et isikud sellise elutaseme saavutaksid, ning vajaduse korral isikuid abistama.²⁵

---

²³ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 13/1.

²⁴ R. Maruste. 2004, lk 287-288.

²⁵ A. Mõttus. Riigiõigus. 2007, lk 56-57.

1.5. PÕHIÕIGUSTE KANDJAD

PS § 9. *Põhiseaduses loetletud kõigi ja igaiühe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.*

Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega

1.5.1. Inimesed

Põhiõiguste õigustatud subjektid (põhiõiguste kandjad) on need, kes saavad otseselt viidata põhiõigustele kui neile õigusi andvatele normidele. Selline õigus on traditsiooniliselt ja eelkõige inimestel. Teiselt poolt ei oma traditsiooniliselt põhiõigusi riik.²⁶

Paragrahvi 9 lg 1 kohaselt on PS-s loetletud kõigi ja igaiüheõigused, vabadused ja kohustused võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. § 9 lg-l 1 on teatud funktsioon. Esiteks sätestab see norm põhiõiguste isikulise kaitseala üldise põhimõtte: kõik inimesed on füüsiliste isikutena põhiõiguste kandjad. Teiseks on tegu spetsiaalse võrdsusõigusega, mille funktsioon on takistada mittekodanike põhiõiguste kaitse ”hiilivat erosiooni”. Siiski tuleb märkida, et viimases osas on § 9 lg 1 regulatiivne toime pigem tagasihoidlik.²⁷

Inimene on põhiõiguste kandja alates sünnist kuni surmani, kuid mõnedel juhtudel ka enne sündi (näiteks õigus elule) ja pärast surma (näiteks õigus aule ja heale nimele).

Lähtuvalt sellest, kas põhiõiguse kandjaks on igaiüks või ainult Eesti kodanik, võib eristada kahte liiki põhiõigusi:

- 1) igaiüheõigused (põhiseaduse tekstis “igaiüks”, “keegi”, “kõik” jne) laienevad nii Eesti kodanikele kui ka välismaalastele (välisriikide kodanikele ja kodakondsuseta isikutele);
- 2) kodanikuõigused (põhiseaduse tekstis “Eesti kodanik”) laienevad üksnes Eesti kodanikele.²⁸

²⁶ T. Annus Riigiõigus. 2006, lk 225.

²⁷ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/ 2

²⁸ A. Mõttus. Riigiõigus. 2007, lk 58.

Kodanikiupõhiõigused on õigused, mille kandjad on ainult Eesti kodanikud. Mittekodanikud kodanikupõhiõigustele tugineda ei saa.

Põhiseadus teeb terve rea erandeid Eesti kodanikele ning annab mõningad õigused ja vabadused üksnes Eesti kodanikele. Nii on üksnes Eesti kodanikul õigus kaitsele välismaal (§ 13 lg 1), õigus kaitsele väljasaatmise ja välisriigile väljaandmise eest ning õigus asuda Eestisse (§ 36), õigus veendumuste saladusele (§ 42), õigus liikmelisusele erakondades (§ 48 lg 1), õigus osaleda Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel (§ 57 lg 1) ning õigus kandideerida Riigikokku (§ 60 lg 2). Õigus kandideerida Vabariigi Presidendi ametikohale on üksnes sünnijärgsel Eesti Vabariigi kodanikul (§ 79 lg 3).

On veel rida põhiõigusi ja vabadusi, mille osas kehtib isikuline reservatsioon, näiteks õigus riigi abile (§ 28 lg 2), elukutsevabadus (§ 29 lg 1), õigus töötada avalikes ametites (§ 30 lg 1), ettevõtlusvabadus (§ 31), omandivabadus (§ 32 lg 3) ning õigus informatsioonile (§ 44 lg 4). Isikureservatsiooniga õiguste ja vabaduste laienemine Eesti kodakonsust mitteomavatele isikutele sõltub seadusandja otsustusest (suvast).

Seega peab Eesti põhiseadus võimalikuks seaduse reservatsioone teatud õiguste mittelaienemise kohta Eestis viibivatele välismaalastele ja kodakonsuseta isikutele. See tähendab arvestatava hulga inimeste piiratud juurdepääsu riigi poliitika kujundamisele ja osalemisele ühiskondlikus elus ning vastavalt ka väiksemat kaasvastutust. Taoline olukord on demokraatiaprintsiibi riive ning see on ka peamine põhjus, miks rahvusvahelised õigusaktid soovivad kodakonsusetust vältida.²⁹

1.5.2. Juriidilised isikud

Juriidilised isikud § 9 lg 2 tähenduses on kõigepealt kõik eraõiguse juriidilised isikud, milleks on ÄS § 2 lg-te 1 ja 3 kohaselt täis-, usaldus- ja osaühing, aktsiaselts ning tulundusühistu; SAS § 1 lg 1 kohaselt sihtasutus ja MTÜ-d § 2 lg 1 kohaselt mittetulundusühing.³⁰

Paragrahvi 9 lg 2 ei kehti siiski ainult eraõiguslike juriidiliste isikute suhtes, vaid laieneb ka ülejäänud iseseisvatele eraõiguslikele moodustistele, millel on vähemalt osaline õigusvõime.

²⁹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja – vabaduste kaitse. Tallinn: Juura, 2004, lk 262.

³⁰ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj.§ 9/5.1.1.

Osalise õigusvõimega on tegu siis, kui õiguskord tunnistab, et vastav moodustis võib olla vähemalt ühe õiguse iseseisvaks kandjaks.³¹

Lõike 2 sõnastus ei tee vahet era-ja avaliku õiguse juriidiliste isikute vahel. Ka avaliku õiguse juriidiline isik on juriidiline isik § 9 lg 2 tähenduses. See ei tähenda siiski, et põhiõiguste kaitse avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele laieneb. Põhiõiguse kaitse laienemine eeldab ka ülejäänud § 9 lg 2 tunnuste täitmist ning peab seega olema veel kooskõlas juriidilise isiku üldiste eesmärkide ning põhiõiguse olemusega.³²

PS ei tee vahet sise- ja välismaistel juriidilistel isikutel. Põhiõigusvõime on seega ühtviisi nii sise- kui ka välismaistel juriidilistel isikutel. Näiteks on Riigikohus tunnustanud Ukrainas registreeritud avatud aktsiaseltsi põhiõigust omandile (§ 32) ja üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele (§15 lg 1).³³

Juriidiliste isikute õigusvõime ulatus määrab ka nende põhiõigusvõime ulatuse. Osalise õigusvõimega isikute ühendused ei saa § 9 lg 2 alusel oma õigusvõimet laiendada ega kõikehõlmavaks õigusvõimeks muuta. Põhiõiguste kaitse laieneb neile ainult niivõrd, kui nende tsiviilõiguslik õigusvõime ulatub.³⁴

Paragrahvi 9 lg 2 lause teine pool seab piirid põhiõiguste kaitse laienemisele juriidilistele isikutele. Kõigepealt peab põhiõigusvõime laienemine juriidilisele isikule PS mõttes olema kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkidega.³⁵

Juriidiliste isikute üldised eesmärgid ei saa tähendada konkreetse juriidilise isiku põhikirjas fikseeritud eesmärki. Põhikirjas fikseeritud eesmärk ei ole üldine eesmärk, vaid selle juriidilise isiku konkreetne eesmärk. Üldine eesmärk peab olema laiem. Vaatluse alla tuleb juriidilise isiku kui õiguse instituudi objektiivne eesmärk.³⁶

Kokkuvõttes tuleb juriidilise isiku üldise eesmärgi väljaselgitamisel esitada küsimus, kas juriidilise isiku eesmärk on tagada füüsiliste isikute vabadus. Kui see on nii, siis on see juriidiline isik põhiõigusvõimeline. Põhiõiguste kaitse ei laiene talle ainult siis, kui on tõendatud, et selle taga on 100 % riik või mõni muu avalik-õiguslik juriidiline isik.³⁷

---

³¹ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.1. 2.

³² Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.1.3.

³³ RKÜKo 16.05.2008, 3-1-1-88-07.

³⁴ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.1.5.

³⁵ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.2.

³⁶ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.2.1.

³⁷ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 9/5.2.3.

1.5.2.1. Ühinemisvabadus

Põhisedausega on tagatud kahte eri liiki ühingute moodustamise vabadus. Paragrahvis 31 on sätestatud õigus koonduda "tulundusühingutesse ja- liitudesse" ning §-s 48 on tagatud õigus koonduda "mittetulundusühingutesse ja- liitudesse". Nende kahe paragrahvi võrdlemisel on selge, et muid ühinguid üle ei jäägi. Seega on tagatud üldine ühingutesse kuulumise vabadus, millele vastab EIÕK artuklis 11 ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artuklis 22 toodud üldise ühinemisvabaduse põhimõte. Ühinemisvabaduse põhiline eesmärk on võimaldada inimestel oma huvide kaitseks ja edendamiseks koonduda, moodustades ühingu, mis seisab oma liikmete eest. Igäühe õigusena kaitseb ühinemisvabadus ühingu asutamist, sellega liitumist, samuti õigust valida ühingu õiguslik vorm, asutamise aeg ja koht, ühingu sisemine struktuur, nimi ning eesmärk.³⁸

Mittetulundusühingu asutajaks ja liikmeks võib olla nii füüsiline kui juriidiline isik. Igäühe õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja- liitudesse hõlmab ka alaealisi. Riigikohus on asunud seisukohale, et PS ei seosta füüsilise isiku mittetulundusühingutesse koondumise õigust isiku tsiviilteovõimega. Seega peab PS § 48 lg 1 kohaselt ühinemisvabadus olema tagatud ka alaealistele. Ning § 48 lg 1 nimetatud "õigus koonduda" tähendab ka õigust asutada mittetulundusühinguid ja nende liite. Ühinemisõigus tähendab ka õigust koonduda asjakohasel õiguslikul alusel nii juriidilise isiku kui ka mittejuriidilise isiku staatusega ühingutesse.³⁹

Paragrahvi 48 tähenduses ei ole vajalik eristada mittetulundusühingut ja liitu. Et PS regulatsioon on nende suhtes ühesugune, ei ole ka seadusandluses neid sisuliselt ega vormiliselt eristatud.⁴⁰

PS § 48 kaitseb eraldi erakondadesse ühinemist ja erakondi. PS § 48 lg 1 teine lause annab erakondadesse kuulumise õiguse vaid Eesti kodanikele ja kõikidele teistele EL liikmesriikide kodanikele, kes elavad püsivalt Eestis.⁴¹

1.6. PÕHIÕIGUSTE ADRESSAADID

PS § 14. *Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohaliku omavalitsuse kohustus.*

³⁸ T. Annus Riigiõigus. 2006, lk 330-331.

³⁹ RKPJKo 10.05.1996, 3-4-1-1-9

⁴⁰ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 48/7.

⁴¹ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 48/10

Põhiõiguste adressaadiks ehk põhiõiguste kohustatud subjektiks on avaliku võimu kandja. Vastavlt PS §-le 14 on põhiõigustega seotud kõik kolm riigivõimu ja eraldi rõhutatult ka kohalikud omavalitsused. See tähendab, et põhiõiguste adressaatideks on riik ja kõik riigist alamal seisvad avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Põhiõiguste kohustatud subjektiks on ka füüsiline ja eraõiguslik juriidiline isik, kes teostab riigivõimu.⁴²

Riigikohus on asunud seisukohale, et PS § 14 kohaselt on riik kohustatud tagama isikute õigused ja vabadused. Õiguste ja vabaduste tagamine ei tähenda üksnes, et riik hoidub põhiõigustesse sekkumast. Riigil on PS § 14 järgi kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused. Nii kohtu- kui ka haldusmenetlus peab olema õiglane. Muuhulgas tähendab see, et riik peab kehtestama menetluse, mis tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse.⁴³

1.6.1 Riik

Riigivõim jaguneb seadusandlikuks, täidesaatvaks ja kohtuvõimuks, mis § 4 järgi on jagatud Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute vahel. Riigi- ja haldusorganid teostavad riigivõimu Eesti Vabariigi ja riigist alamal seisvate avalik-õiguslike juriidiliste isikute nimel, mille osaks nad on.⁴⁴

Riigivõimu teostamine ongi peamine vabadustesse sekkumise viis. Põhiõigused tekkisid üksikisiku kaitseks riigi vastu. Sellisel juhul on igalühel õigus nõuda riigipoolse sekkumise lõpetamist sõltumata sellest, kas põhiõigustesse sekkub seadusandlik, täidesaatev või kohtuvõim. Samuti ei ole oluline, kas riik teostab riigivõimu iseseisvalt või avalik-õiguslike juriidiliste isikute või eraõiguslike subjektide kaudu.⁴⁵

1.6.2. Erasubjektid

Erasubjektid, kui nad ei täida avalikke ülesandeid, ei ole põhiõiguste adressaadid, kuid nad on seotud põhiõigustega PS § 19 lõike 2 kaudu. Riigil on kohustus tagada põhiõiguste kehtivus eraisikute vahelistes suhetes.⁴⁶

---

⁴² Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. 2.ptk/4.2.

⁴³ RKPJKo 14.04.2003, 3-4-1-4-03

⁴⁴ Ü.Madise.jt. PõhiSK.3 vlj. § 14/2.

⁴⁵ T. Annus. Riigiõigus. 2006, lk 233.

⁴⁶ A. Mõttus. Riigiõigus. 2007, lk 59.

1.7. PÕHIÕIGUSE PIIRANG

Põhiõiguste piiramisega on tegu siis, kui avalik võim mõjutab ebasoodsalt põhiõiguse kaitse alla kuuluvat tegevust või tegevusetust. Piirangu mõiste kohta puudub ühiselt kasutatav termin. Kirjanduses on enamlevinud terminiks "riive" ning seda kasutab tihti ka Riigikohus.

Põhiõigust saab piirata nii õigusaktiga kui ka faktilise tegevusega. Piirangu analüüsimisel ei ole oluline ka see, kas tegemist on õigustloova akti või üksikaktiga. Piirang või seisneda nii keelamises, käskimises kui ka muude negatiivsete ning isegi positiivsete tagajärgede loomises. Oluline on seos põhiõigusega, mitte vahend.

Põhiõiguse piiramine on lubatav juhul, kui täidetud on teatud formaalsed ning kui piirang on vajalik demokraatlikus ühiskonnas.

Üldpõhimõttena vajab igasugune piiramine seadust, mis sellise piirangu ette näeb. See tuleneb juba üldistest õigusriiklikest ning demokraatlikest põhimõtetest.⁴⁷

Riigikohtu arvates on seadusliku aluse põhimõtte põhiõiguste piiramisel "absoluutne ning välistab võimaluse kehtestada põhiõiguste ja vabaduste piiranguid seadusest allpool seisvate õigusaktidega"⁴⁸. Samas ei ole igasugused seadused ning igasugused piirangud lubatavad.⁴⁹

Põhiõigusi on tulenevalt sedausega piiramise võimalustest kolme liiki. Teatud põhiõiguste puhul näeb põhiseadus ette piiramise seaduse alusel ilma seadusele täiendavaid nõudeid kehtestamata. Teiseks on piiravale seadusele omakorda ette nähtud piirangud. Kõige lõpuks eksisteerib põhiõigusi, mille puhul põhiseadus otseselt piiramise võimalust ette näinud ei ole (nt §16-18, § 38 lg 1).

Põhiõiguste piiramine üksnes siis, kui see on vajalik demokraatlikus ühiskonnas, on tuntud nõue üle kogu Euroopa, sh lähtub EIÕK sarnasest nõudest. Seda kas piirang on vajalik demokraatlikus ühiskonnas, hindab Riigikohus lähtuvalt järgmistest kriteeriumidest :

- piiranguga taotletava eesmärgi lubatavus
- vahendite (piirangu) sobivus taotletava eesmärgi saavutamiseks
- vahendite (piirangu) vajalikkus taotletava eesmärgi saavutamiseks
- vahendite mõõdukus taotleva eesmärgi saavutamisel.⁵⁰

⁴⁷ T. Annus. Riigiõigus. 2006, lk 241-242.

⁴⁸ RKPJKo 11.10.2001, 3-4-1-7-01 p15.

⁴⁹ T. Annus. Riigiõigus. 2006, lk 242.

⁵⁰ T. Annus. Riigiõigus. 2006, lk 239-244.

Nt on Riigikohus andnud oma hinnagu, kas piirang on proportsionaalne öeldes, et " PS § 31 teine lause lubab seadusandjal sätestada ettevõtlusvabaduse kasutamise tingimused ja korra. Piirangutel on legitiimne eesmärk kaitsta ühiskonda mitteusaldusväärsete müüjate eest.[---] Seega on eesmärgi saavutamiseks kasutatud vahend – tegevusloa kehtetuks tunnistamine-sobiv ja vajalik.⁵¹

2. PÕHIÕIGUSTEST TEADMINE – NARVA LINNA NÄITEL

2.1 SISSEJUHATUS

2012.a. aprillis viidi Balti Uuringute Instituudi (IBS) poolt läbi projekt "Noorte kodanike paneel: Poliitika on lahe!", mille eesmärgiks oli julgustada Narva vene keelt emakeelena kõnelevaid koolinoori (vanuses 16-18) kaasa rääkima aktiivsemalt ühiskonnaelus ning osalema seeläbi poliitilises protsessis. Täiendavalt oli eesmärgiks tõstatada noorte ühiskondliku ja poliitilise osalusega seotud probleemid ning leida neile noorte endi abiga lahendused.

2005 aastal viidi läbi Siseministeeriumi poolt uuring, mille eesmärk oli analüüsida põhikooli eelviimase ja viimase klassi õpilaste teadmisi, väärtushoiakuid ja osalusvalmidust demokraatliku kodakondsuse valdkonnas. Võrreldi Lääne-, Lõuna, Kirde-, Põhja- ja Kesk-Eesti koole. Kirde-Eesti jäi paraku viimasele kohale mõlema statistika järgi, mis kinnitas selle regiooni kesist taset.⁵²

Meie antud küsitluse raames püüame selgitada Narva gümnasistide taset ja teadmisi põhiõigustest. Antud küsitlusel, mis viidi projekti raames läbi Narva gümnasistide hulgas aprillis 2012, oli eesmärk kaardistada nende nägemus poliitilisest ja ühiskondlikust osalusest ning suhtumine ühiskondlikku aktiivsusesse. Küsitlusega sooviti ka koguda informatsiooni noorte senisest ühiskondlikust aktiivsusest ja samuti teadlikkusest põhiõigustest ja poliitilistest õigustest. Küsitlus oli eeltööks noorte arutelupaneeli läbiviimiseks, kus noorte aktiivsel osalusel kaardistati detailsemalt probleemid ning otsiti neile lahendusi.

---

⁵¹ RKPJKo 28.04.2000, 3-4-1-6-00 p16

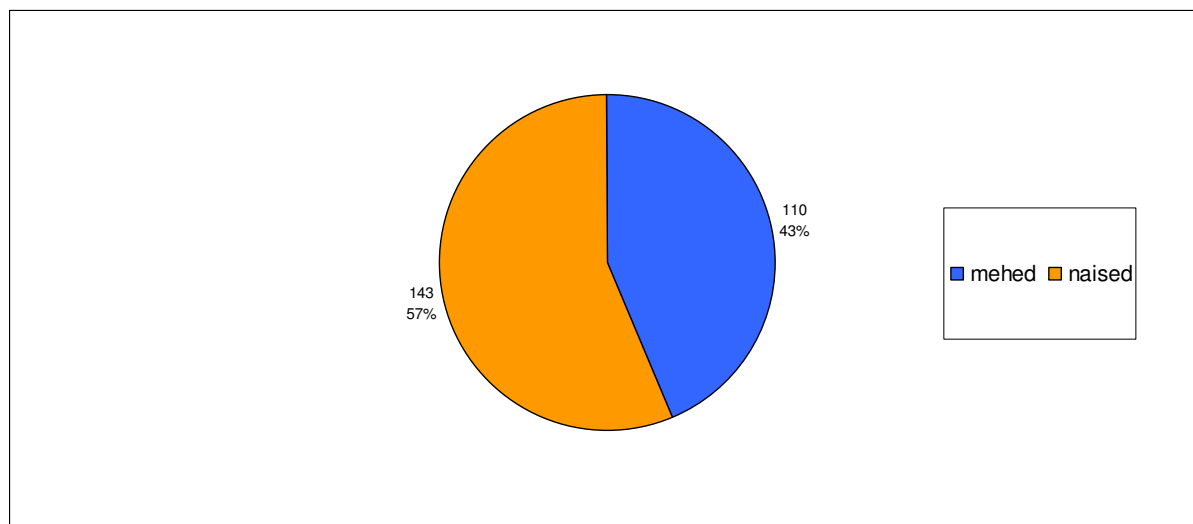
⁵² A.Toots, T.Idnurm, M.Ševeljova. Noorte kodaniku kultuur muutuvus ühiskonnas. 2006. Tallinn

Küsitlusankeet koosnes küsimusest, mis olid jaotatud 4 teemablokki. Teemablokid olid järgmised: noorte arvamused poliitilisest osalusest; noorte endi osalusaktiivsus; teadmised põhiõigustest ja poliitilistest õigustest; küsimused osaluse kohta Narvas. Kuigi küsitluse läbiviijad pöördusid kõikide Narva gümnaasiumide poole, viisid küsitluse oma õpilaste seas lõpuks läbi siiski vaid 4 gümnaasiumi. Täidetud ankeedid laekusid 253 gümnasistilt vanuses 15-19 eluaastat. Küsitluse läbiviimiseks kasutati valikvastustega ankeeti (vene keeles), mis jagati laiali koolidele, kes avaldasid soovi küsitlus oma õpilaste seas läbi viia.

Antud töös oleme põhiliselt peatunud küsitluse ühele teemablokile, milleks oli "Teadmised põhiõigustest ja poliitilistest õigustest."

Kuna tegemist ei olnud põhjaliku küsitlusega, vaid pigem noorte kodanikepaneeli läbiviimiseks teema kaardistamisega, siis ei saa antud küsitluse alusel tehtud järeldused olla ka põhjanevad.⁵³ Samas on tulemused väga hästi üldistavad ühele spetsiifilisele grupile – Narva vene õppekeelga koolide gümnasistidele.

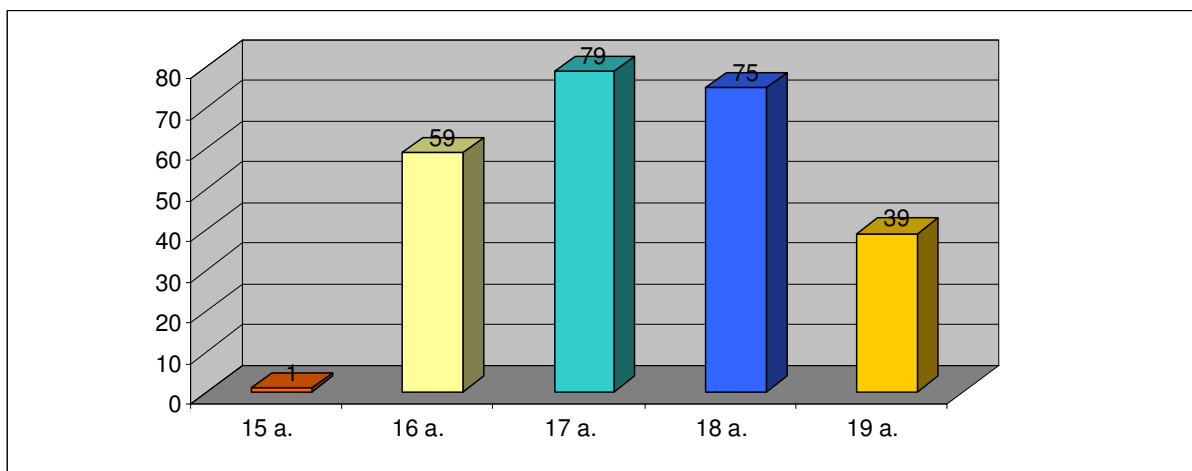
Küsimustikule vastas kokku vastas 253 noort, kellest 143 olid naisoost ja 110 meessoost (vt Joonis 1).

Joonis 1. Küsitletute sugu.

Vastanute seas oli üks 15 aastane, viiskümmend üheksa 16 aastast, seitskümmend viis 18 aastast ja kolmkümmend üheksa 19 aastast (vt. Joonis 2).

⁵³ K. Kallas. Narva gümnasistide teadlikkus põhiõigustest ning osalemine ühiskondlikus ja poliitilises elus. Küsimustulemuste analüüs. 2012, lk 5.

Joonis 2. Küsitletute vanuseline koosseis.

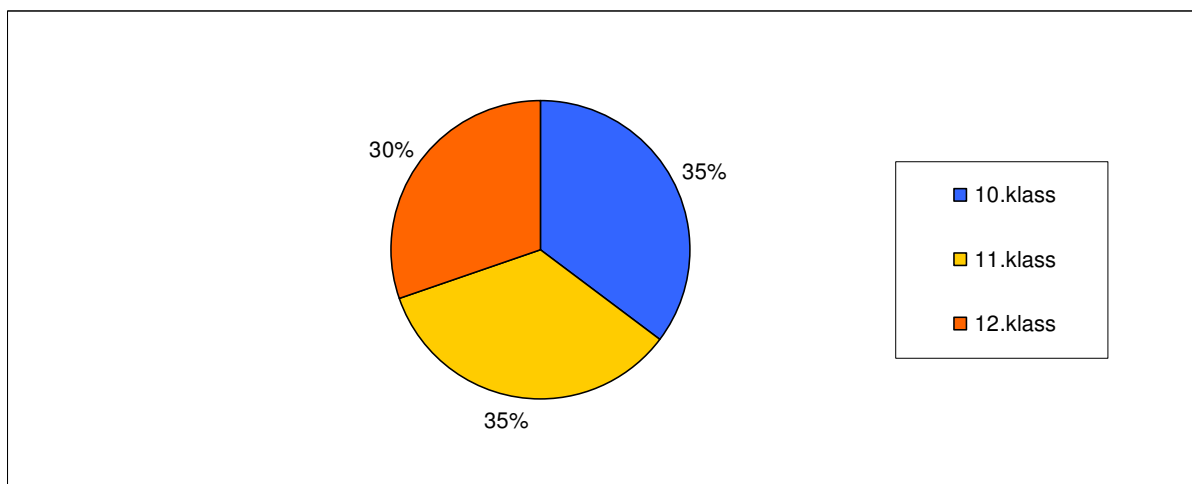
Küsimusele „ Millises klassis Sa õpid ? ” vastas 252 noort.

Küsitlusele vastas (vt. Joonis 3.) :

10. klassis 89 õppivat noort.

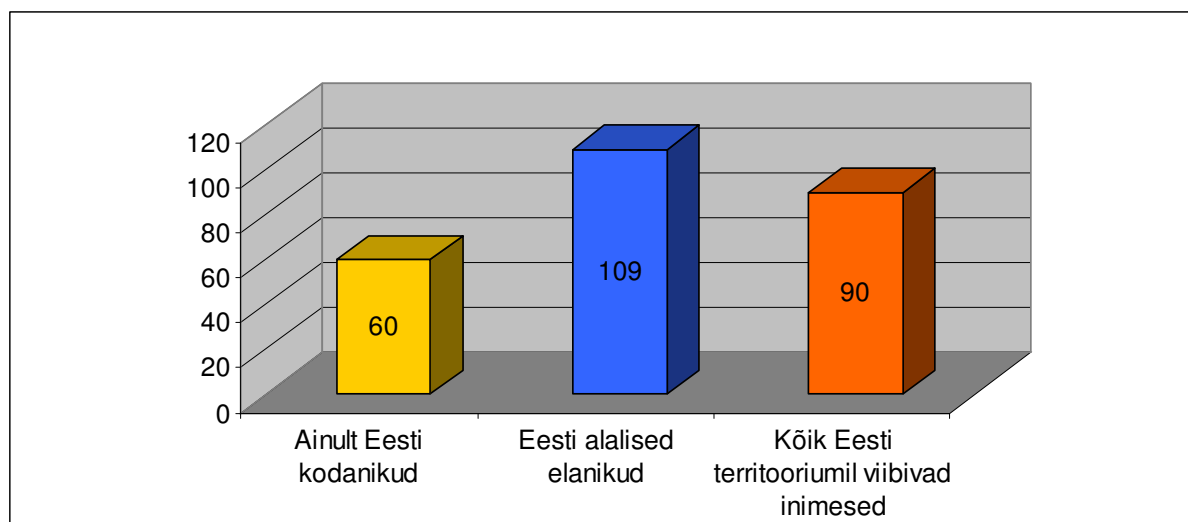
11. klassis 87 õppivat noort.

12. klassis 76 õppivat noort.

Joonis 3. Küsitletute õppeaste (millises gümnaasiumi klassis õppisid).

2.2. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS VÕRDSELE KAITSELE SEADUSE EES ?

Joonis 4. Õigus võrdsele kaitsele seaduse ees.

Esimene küsimus põhiõigustest keskendus noorte teadlikkusele sellest, kellel on õigus võrdsele kaitsele seaduse ees. Nagu töö esimeses osas sai välja toodud, siis õigus kaitsele seaduse ees on PS § 13 alusel on " Igaühel".

Kokku vastas sellele küsimusele 252 noort. Ligi pooled vastanutest leidsid, et õigus kaitsele seaduse ees on eelkõige Eesti alalistel elanikel (43%). Väiksem hulk noori leidis aga, et tegelikult on õigus kaitsele seaduse ees põhiõigus, mis laieneb kõikidele Eesti territooriumil viibivatele inimestele (36%). Ligi veerand vastanutest aga leidis hoopis, et seadused kaitsevad ainult Eesti kodanikke (24%) (vt. Joonis 4.).

Seega on näha, et arusaamine ja teadlikkus ühest peamisest õigusest – *õigusest seaduse kaitsele*- on madal.

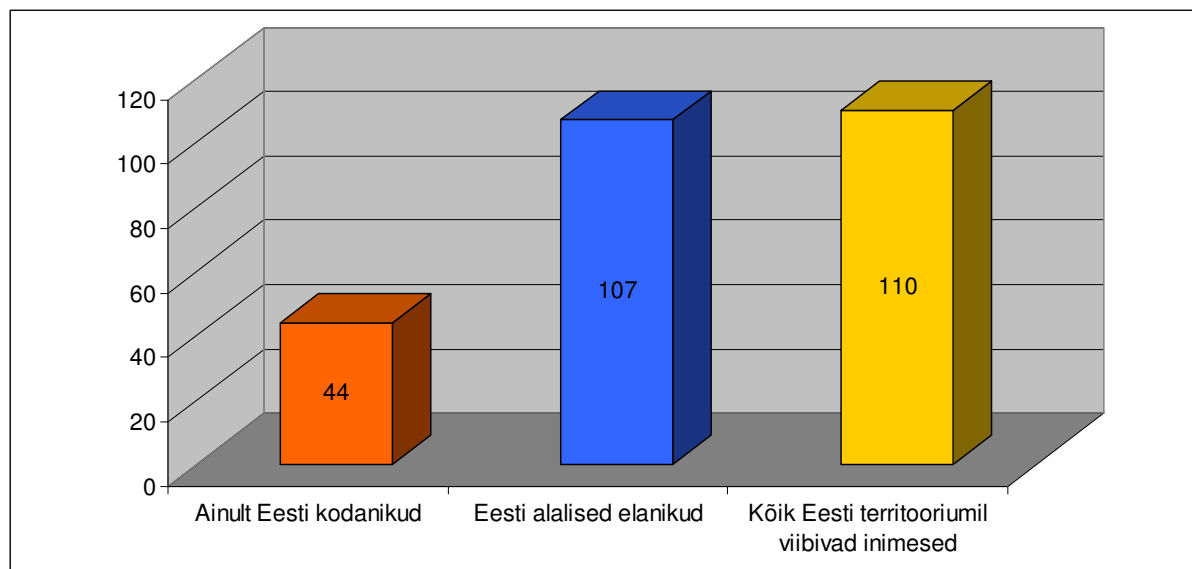
Siin võib veel välja tuua, et 79 % vastanutest ei teadnud, et see õigus laieneb kõigile Eesti territooriumil viibivatele isikutele. Olukord on muret tekitav, kuna suur hulk noori ei tea oma põhiõigustest suurt midagi. Kui selline suur protsent ei tea oma õigusi, siis vajab see noorte seas põhjalikumalt selgitamist.

Vastuste tulemuse põhjal on näha, et 7 arvamust on rohkem, kui vastanuid, seega võib järeldada, et keegi noortest valis mitu vastuse varianti.

On teda ka see, et nende noorte hulgas (36%), kes vastasid õigesti, et see õigus laieneb kõikidele Eesti territooriumil viibivatele inimestele, oli 38 meessoost ja 52 naissoost vastanut noort.

2.3 KELLEL ON EESTIS ÕIGUS ESITADA AVALIKULT OMA ARVAMUST ?

Joonis 5. Õigus mõtte- ja sõnavabadusele.

Teine küsimus põhiõigustest keskendus noorte teadlikkusele sellest, kellel on Eestis õigus mõttevabadusele, sõna- ja pressivabadusele, st esitada avalikult oma arvamust. Nagu töö esimeses osas sai välja toodud siis PS § 40 alusel on Igalühel on südametunnistuse-, usu-, ja mõttevabadus. PS § 41 alusel on Igalühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma. Ning PS § 45 alusel on Igaühel on õigus levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni trükis, pildis või muul viisil.

Kokku vastas sellele küsimusele 249 noort. Noored leidsid, et õigus esitada avalikult oma arvamust (sõna- ja mõttevabadus) on Eesti alalistel elanikel (43%) või siis kõigil Eesti territooriumil viibivatel inimestel (44%). 17 % noortest leidis, et õigus esitada oma arvamust on ainult Eesti kodanikel (vt. Joonis 5).

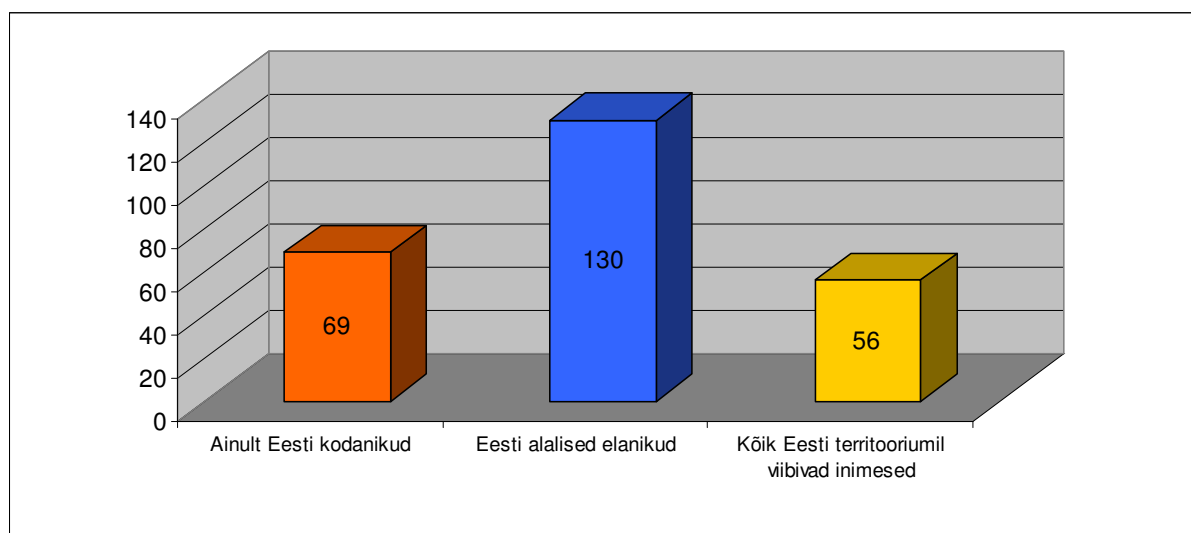
Südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus on üks demokraatliku ühiskonna põhitunnuseid. Ning nende tulemuste puhul on näha, et 44 % vastanutest teab ainult seda. Kuna me ei tea, kui suur osakaal oli vastanute seas Eesti kodanike ning kui palju oli alalise elamislooga vastanuid noori, siis on raske järeldada, kes olid need 44%, kes vastasid õigesti ning milline osa arvas, et selline õigus on kõigil alaliselt elavatel inimestel.

Kuna me ei tea, mis kodakondsus siin vastanutel oli, näitavad tulemused vene noorte hulgas üsna kesist olukorda ning sellele tuleks rohkem rõhku panna.

Teame ainult seda, et õigesti vastanute seas oli 51 meessoost ja 59 naissoost vastanut noort.

Kurvem on aga see, et need 17 %, kes vastasid, et õigus mõtte – ja sõnavabadusele on ainult Eesti kodanikel, siis siin ei pruugi kaugemas eesmärgis realiseeruda riigi soov, mille järgi lõimumiskava üheks eesmärgiks Eesti püsielanike võimalus aktiivselt osaleda demokraatliku ühiskonna arendamises. Kuna need 17 % noori ei tea, et neile ka on antud ühiskonnas sõna- ja mõttevabadus, mis on demokraatliku ühiskonna üks alusväärtusi. Ka see küsimus vajaks noorte seas põhjalikumalt selgitamist.

2.4 KELLEL ON EESTIS ÕIGUS KOONDUDA MITTETULUNDUSÜHINGUTESSE JA- LIITUDESSE ?

Joonis 6. Ühinemisvabadus.

Kolmas küsimus põhiõigustest keskendus noorte teadlikkusele sellest, kellel on Eestis õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja- liitudesse. Nagu töö esimeses osas sai välja toodud siis PS § 48 alusel on Igäihel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja- liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

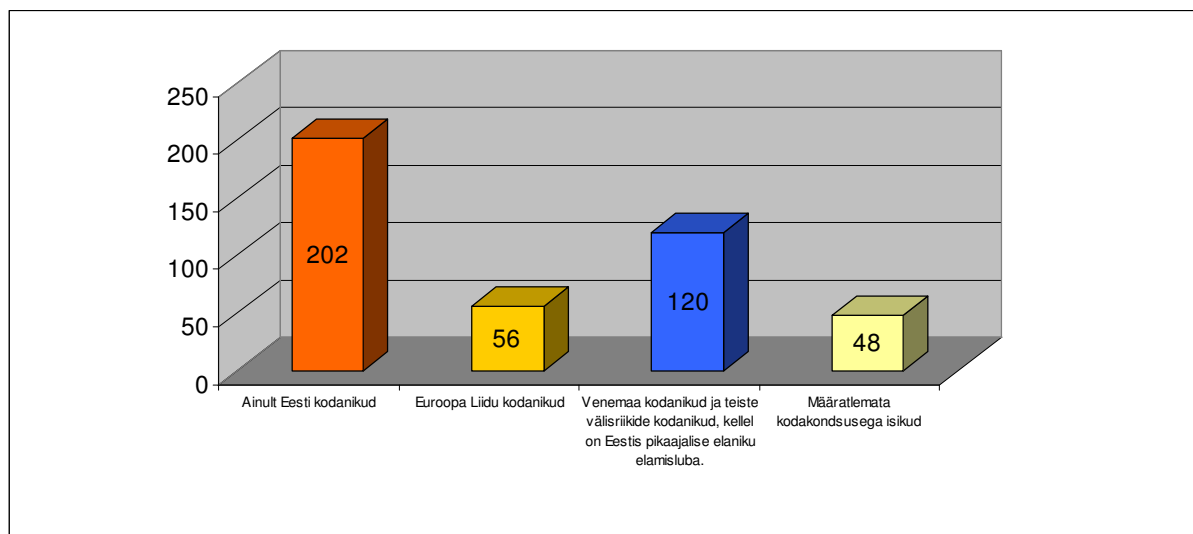
Kokku vastas sellele küsimusele 249 noort. Pooled (52%) noortest arvasid, et õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja liitudesse on kõikidel alalistel Eesti elanikel ja 26% leidis, et see

õigus on ainult Eesti kodanikel. Ning 22 % leidis, et õigus on kõigil Eesti territooriumil viibivatel isikutel (vt. Joonis 6).

Igäuheõigused laienevad nii Eesti kodanikele kui ka välismaalastele (välisriikide kodanikele ja kodakondsuseta isikutele) .

Siin on see mitteteadlikuse protsent veelgi suurem. Õiget vastust teadis ainult 22 %. Seega ainult see hulk noori teadis millistel isikutel on võimaldatud oma huvide kaitseks ja edendamiseks koonduda, moodustades ühingu. Kuna teadlikuse sellest põhiõigustest on madal, siis need noored, kes pole Eesti kodanikud, võivad tunnetada, et neil puudub võimalus formaalselt läbi kodanikuühiskonna riigi elus kaasarääkimiseks aktiivselt kaasa lüüa. Mis omakorda võib tekitada tõrjetuse tunnet ning soovi Eestist lahkuda. Sama uuringu käigus selguski, et 79 % vastanutest soovivad peale gümnaasiumi lõpetamist Narvast lahkuda.

2.5. KELLEL ON EESTIS ÕIGUS OSALEDA HÄÄLETAMISEL ?

Joonis 7. Õigus osaleda KOV volikogu valimistel.

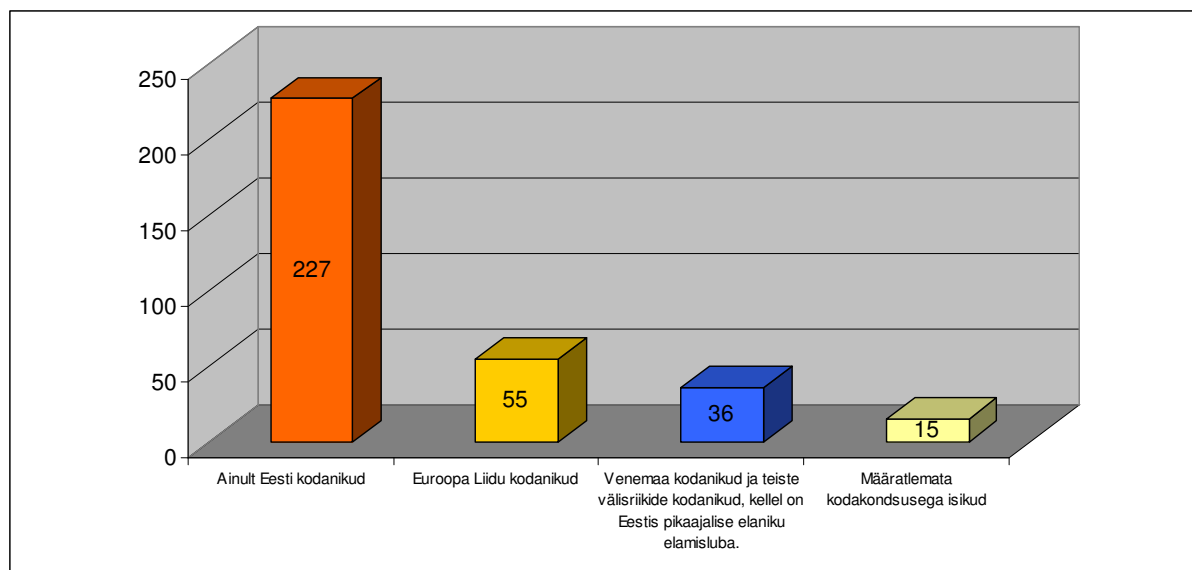
Neljas küsimus põhiõigustest keskendus noorte teadlikkusele sellest, kellel on Eestis õigus hääletada kohalikel valimistel. Nagu töö esimeses osas sai välja toodud siis kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse (§ 5 lg 1) alusel on - *Hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18-aastaseks ja kelle püsiv elukoht, see on elukoht, mille aadressiandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse, asub vastavas vallas või linnas.*

Ning lõike 2 kohaselt on – *Hääletamisõigus välismaalasel, kes vastab käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud tingimustele ja kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või alalise elamisõiguse alusel.*

Kokku vastas küsimusele „Kellel on Eestis õigus hääletada kohalikel valimiste?” 252 noort.

Vastuseid oli kokku 426 vastust, kuna selle küsimuse puhul võis valida mitme variandi puhul.

Noored on üsna hästi teadlikud poliitilistest õigustest: enamus noori teadis hästi, et kohalikel valimistel omavad hääleõigust Eesti kodanikud (80% vastanutest teadis seda), ning et sama õigus on ka Venemaa kodanikel ja teiste riikide kodanikel, kellel on alaline elamisluba (enam kui pooled vastanutest). Vähem teati seda, et selline õigus on ka Euroopa Liidu kodanikel (22%) (vt. Joonis 7). 252-st noorest teadis ainult 48 noort (19 % , 18 poissi 30 tüdrukut), et KOV valimistel saavd osaleda ka määratlemata kodakondsusega isikud. See näitab jällegi väga vähest teadlikkust noorte seas.

Joonis 8. Õigus osaleda Riigikogu valimistel.

Viies küsimus põhiõigustest keskendus noorte teadlikkusele sellest, kellel on Eestis õigus hääletada Riigikohu valimistel. Ning jällegi sai töö esimeses osas välja toodud, et Riigikogu valimise seaduse (§ 4 lg 1) kohaselt on - *Hääletamisõigus on Eesti kodanikul, kes valimispäevaks on saanud 18-aastaseks.*

Kokku vastas 252 noort. Vastuseid kokku oli 333. Riigikogu valimiste puhul oli teadmine suurem kui kohaliku omavalitsuse valimiste puhul. 90 % noortest teadis, et Riigikogu

valimistel võivad hääletada Eesti kodanikud (vt. Joonis 8). Kui võrrelda kahte graafiku omavahel, siis näeme, et mõlema graafiku puhul 22 % vastas, et see õigus on Euroopa Liidu kodanikel. See annab alust arvate, et mõlema küsimuse juures nimetas ära Euroopa Liidu kodanikud samad vastajad. Kui see hulk noori vastas õigesti kohaliku omavalitsuse valimiste puhul, siis nad eksisid Riigikogu valimiste puhul.

Huvitav on välja tuua ka see, et need noored (15), kes valisid vastuseks määratlemata kodakonsusega isikud olid kõik naissoost .

2.6 KODANIKE ÜHISKONDLIK AKTIIVSUS

Eesti kodanikuühiskonna arengukava aastateks 2011–2014 määratleb kodanikuühiskonda sellise ühiskonnana, kus inimeste põhiõigused ja –vabadused on kaitstud ning kus neil on oma huvide esindamiseks ja avalike asjade arutamiseks võimalik teha omaalgatuslikku koostööd ning kodanikuühenduste ja võrgustike kaudu mõjutada poliitilisi otsuseid. Kodanike ühiskondlikus elus osalemise aktiivsus on tugevalt seotud vabatahtlikkusega, kuna kaasatus vabatahtlikku töösse on üks osalusdemokraatia avaldumise vorme.⁵⁴

Narva noorte puhul ligi pooled (45%) vastanud noortest ei osalenud eelmisel aastal mitte üheski ühiskondlikus tegevuses. Põhjuseks toodi välja ajapuudust (20 vastanut), sealhulgas õpingutele pühendumist (5 vastanut), võimaluste puudumist (8 vastanut) ja huvipuudust (8 vastanut) või laiskust (7 vastanut). Oli ka neid, kes ei näinud ühiskondlikus tegevuses mingit mõtet (7 vastanut).

Need, kes osalesid, tegid seda peamiselt kooli õpilasesinduse töös osaledes (32%). Ligi neljandik (23%) tegutsesid vabatahtlikena mõne ürituse korraldamisel. Üllatavalt väike oli nende vastanute hulk, kes osalesid kooli huvitegevusrühmades (vaid 14%) või noorteklubis ja noorteühenduse töös (14%). Noorteühendustest osaleti enim Narva noortekeskuse ja noorteparlamendi tegevuses (12 vastanut) ja klubi “Entrum” tegevuses (5 vastanut).

Seega võime kokkuvõtlikult öelda, et ühiskondlik aktiivsus Narva noorte seas on väga madal.

---

⁵⁴ M.Tasuja. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku töö moodulid ajakasutuse uuringus. 2011. Tallinn: Statistikaamet.

KOKKUVÕTE

Eesti riigi jätkusuutlikus sõltub sellest, kuivõrd kodanikud väärtustavad vabadust ja demokraatiat ning mõistavad nende põhiväärtuste tegelikku tähendust.⁵⁵

Teema aktuaalsus seisneb selles, et käesoleva uuringu tulemusena läbi viidud küsitluses selgus, et noorte teadlikus põhiõigustest on madal, seega ka kodanikuaktiivsus on madal. See ei vii lõimumiskava eesmärkide saavutamiseni, milleks on kõigi elanike kaasamine ühiskonna arendamisse. Ning me ei saa eeldada, et lõimumine toimub kiiresti. Kuna uuringu käigus selgus, et 79 % vastanutest ei soovi peale gümnaasiumi lõpetamist jääda oma elukohta, ning 51 % vastanutest tahab hoopiski lahkuda Eestist.

Lõimumiskava aastateks 2008-2013 eesmärk on toetada iga püsielaniku ühtekuuluvustunnet Eesti ühiskonnaga ühiste väärtuste jagamise ning riigikeele valdamise kaudu. Eduka lõimumise tulemusena saab igaüks ennast teostada ning tunneb end turvaliselt, osaledes ühiskonna majandus-, sotsiaal-, poliitilises ja kultuurielus.⁵⁶

Turvatus tuleneb kindlasti PS § 13-st, mille alusel on igaühel õigus riigi ja seadusekaitsele. Antud uuring näitas, et ainult 36 % noortest teadis, et õigus seaduse kaitsele on kõigil Eesti territooriumil viibimatel inimestel, siingi me ei saa eeldada, et lõimumine toimub kiiresti, kui osad noored ei tunne ennast turvaliselt.

Eesti elanike õigusteadlikkust on uuritud ka 2007 aastal Justiitsministeeriumi poolt tellitud uuringus, kus analüüsiti eri rahvusest inimeste põhiõiguste kaitstust. Rahvuste lõikes erinesid hinnangud põhiõiguste tagatusele rahvuse alusel olulisel määral. Eesti rahvusest vastanud leidsid sagedamini, et õigused on võrdselt tagatud kõigi rahvuste esindajatele. Vene rahvusest vastajate seas oli eestlastega võrreldes rohkem neid, kes uskusid, et põhiõigused ei ole kõigile võrdselt tagatud (üldiselt leidis siiski ka üle poole vene rahvusest vastajatest, et õiguste tagatusel rahvus rolli ei mängi). Muude rahvuste esindajatest leidis kaks kolmandikku, et rahvus ei ole põhiõiguste tagatuse puhul määravaks teguriks. Seega muude rahvuste esindajad peale eestlaste ja venelaste leiavad kõige sagedamini, et õiguste kaitse on võrdselt tagatud kõigile inimestele vaatamata nende rahvusele.⁵⁷

---

⁵⁵ "Eesti Ühiskonna väärtusarendus 2009-2013"- Haridus- ja teadusministeerium.

⁵⁶ " Eesti Lõimumiskava 2008-2013"- Kultuuriministeerium.

⁵⁷ Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring. 2007. Tallinn : Justiitsministeerium.

Ka meie uuring näitas seda, et vene keelt kõnelvad noored leiavad, et põhiõigused ei ole kõigile võrdselt tagatud. 24 % noori leidis, et seadused kaitsevad ainult Eesti kodanikke. 17 % noortest leidis, et õigus esitada oma arvamust on ainult Eesti kodanikel. 26 % noortest leidis, et õigus koonduda mittetulundusühingutesse on ainult Eesti kodanikel.

Küsimustiku vastamisel, mis viidi läbi Narva noorte seas teistele teemadele selgus, et noorte meelest on poolitika see, kui inimene kandideerib valimistel või osaleb valimistel andes oma hääle mõne kandidaadi poolt. Ligi pooled noortest vastasid, et nad sooviksid osaleda poliitikas, kuid kõik sõltub teemast, mis on arutelul, ning 14 % leidis, et nemad ei soovi olla kaasatud. Samas leidsid pooled noored, et poliitika puudutab meie igapäevaelu ja kõik inimesed peaksid selles osalema, samas lisades, et sellegipoolest on poliitika igav (27%) ja sellega peaksid tegelema poliitikud, mitte noored (15,2 %). Vaid 6% noortest ehk 15 noort leidis, et poliitika on huvitav ja nad tegelevad sellega suure huviga.

Noored leidsid, et inimesed peavad osalema poliitikas mitte seepärast, et kõik nende elus sõltub tegelikult poliitikast (27%), vaid seetõttu, et pürgida parema elu poole ja püüda saavutada enda jaoks parimaid otsuseid (75%).⁵⁸

Siingi näeme, et noorte jaoks seondub poliitika ainult millegi väga formaalsega, klassikalise nägemusega poliitikast. Kuigi tänapäeval on poliitika oma vormi ja kuju selgelt muutnud.

Eesti kodanikuühiskonna arengukava aastateks 2011–2014 määratleb kodanikuühiskonda sellise ühiskonnana, kus inimeste põhiõigused ja –vabadused on kaitstud ning kus neil on oma huvide esindamiseks ja avalike asjade arutamiseks võimalik teha omaalgatuslikku koostööd ning kodanikuühenduste ja võrgustike kaudu mõjutada poliitilisi otsuseid. Kodanike ühiskondlikus elus osalemise aktiivsus on tugevalt seotud vabatahtlikkusega, kuna kaasatus vabatahtlikku töösse on üks osalusdemokraatia avaldumise vorme.⁵⁹

Narva noorte puhul 45% vastanud noortest ei osalenud eelmisel aastal mitte üheski ühiskondlikus tegevuses, mis näitas, et ühiskondlik aktiivsus Narva noorte seas on väga madal.

---

⁵⁸ K.Kallas. 2012, lk 7.

⁵⁹ M.Tasuja. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku töö moodulid ajakasutuse uuringus. 2011. Tallinn: Statistikaamet.

Demokraatia ei toimi ka ilma sõnavabaduseta. See ei toimiks, kui inimestel ja organisatsioonidel ei oleks võimalust vabalt oma seisukohti välja öelda ja nende üle debateerida ning kui kodanikel ei oleks võimalik nendest lähtuvalt oma poliitiliste eelistuste üle otsustada. Sõnavabadus on sätestatud PS § 45, mille kohaselt tähendab see ideede, arvamuste, veendumuste ja muu informatsiooni levitamist. Aga Narva noorte tulemuste puhul oli näha, et ainult 44 % vastanutest teadis, et see õigus laieneb kõigile Eesti territooriumil viibivatel inimestele.

Eesti põhiseaduse mõttes peab ennast eesti rahva hulka kuuluvaks suurem osa muudes Eesti piirkondades elavaid mitte-eestlasi (sõltumata nende tegelikust kodakondsusest) ja kõige vähem mitte-eestlasi Ida-Virumaa linnades, kus iga teine mitte-eestlasest elanik ei pea end põhiseaduse mõttes eesti rahva hulka kuuluvaks⁶⁰

2005 aastal viis Siseministeerium läbi uuringu, millele eelnevalt sai teise peatüki sissejuhatuse viidatud. Uuringu eesmärk oli analüüsida põhikooli eelviimase ja viimase klassi õpilaste teadmisi, väärtushoiakuid ja osalusvalmidust demokraatliku kodakondsuse valdkonnas. Viimane selline uuring tehti 1999 a. Uuringu raames kõrvutati VIII klassi õpilaste tulemusi 1999. ja 2005. aastal. Uurimise käigus otsustati uurida, kas kooli asukoht ja õppekeel avaldavad mõju õpilaste kodanikukompetentsuse tasemele. Võrreldi Lääne-, Lõuna, Kirde-, Põhja- ja Kesk-Eesti koole. Teadmiste tase osutus kõrgeimaks Põhja-Eestis, kus 49 koolist 40 olid Tallinna koolid, viimastest omakorda 18 vene õppekeelega. Kõige madalamaks jäi tase Kirde-Eestis, vaatamata olukorra paranemisele võrreldes eelmise uuringuga. Suurima progressi kahe klassi võrdluses tegid läbi Lõuna-Eesti koolid, kes tänu sellele tõusid teisele kohale. Uuringuga väideti, et Lõuna-Eesti põhikoolilõpetajate teadmised on kõige paremad. Kirde-Eesti jäi paraku viimasele kohale mõlema statistika järgi, mis kinnitas veel kord üldiselt selle regiooni kesist taset. Et Kirde-Eesti koolidest olid enamik vene õppekeelega, siis vaadati, kui oluliselt mõjutab saavutustaset asulatüüp (linn või maa) ja õppekeel (eesti või vene). Selle analüüsi järgi osutus kõige kõrgemaks eesti linnakoolide tase. Vene õppekeelega linnakoolid ja eesti maakoolid oli tasemelt enam-vähem võrdsed, ent siiski oli nende vahel üks mõtlemapanev erinevus. VIII klassis jäi vene koolide tase maha eesti maakoolide omast. Dispersioonanalüüs näitas, et kooli asukoha ja õppekeele järgi varieerub õpilaste saavutustase tugevamini kui regionaalse tunnuse järgi. Tulemused viitasid sellele, et ühiskonnaõpetuse

---

⁶⁰ E.Kaal. Tallinna ja Ida-Viru eripärad lõimumise kontekstis. Integratsiooni monitooring 2011.

omandamise tõhusust mõjutavad tugevamini vahetult kooliga seotud tegurid, nagu õpilaskonna võimekus ja õpetajaskonna kutsealane ettevalmistus.

Kokkuvõtvalt järeldati, et maa ja linna ning eesti ja vene õppekeele erisused on olulisemad saavutustaseme mõjutajad kui kooli paiknemine Eestimaa ühes või teises piirkonnas.⁶¹

Ka antud töö uuring kinnitab seda, et vene keelt kõnelevate gümnasistide ühiskonnaõpetuse tundmise tase on madal Kirde-Eestis, kuna antud töö uuringus osales 4 Narva linna gümnaasiumi.

Naturaliseerumisprotsess on viimastel aastatel aeglustunud ja täieneb peamiselt koolist tulevate noorte arvelt. Kõige enam ärevust tekitavamaks probleemiks kodakondsusküsimuses võib pidada ka seda, et ligikaudu viiendik (19%) 15–19 aastastest teistest rahvustest noortest, kes on ju sündinud, kasvanud ja hariduse saanud Eesti Vabariigis, ei ole valinud endale Eesti Vabariigi kodakondsust, kus juures 12 % on eelistanud Venemaa kodakondsust. Vanematest earühmadest sagedamini nimetavad noored oma valiku põhjuseks soovimatust olla Eesti kodanik selle madala maine tõttu või protestist Eesti riigi poliitika vastu. Selline olukord nõuab venekeelses põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva sotsialiseerimisprotsessi, sh kodanikukasvatuse kvalitatiivset uuringut ja selle sisulist muutust keelekesksest väärtuskeskseks. Esimeseks väljakutseks on põhikoolis ja gümnaasiumis toimuva kodaniku- ja väärtuskasvatuse selge eesmärgistamine: Eesti Vabariigi haridussüsteem peaks tagama, et kõigil Eesti noortel rahvusest ja päritolust sõltumata oleks põhikooli lõpuks soov ja võimalus astuda ellu või jätkata õpinguid, Eesti kodakondsust omada ning riik peaks selle sõnumi ka selgesti välja ütlema ning õppekeskkonna, õppevahendite ja õpetajakoolituse arendamisega ka ressursidega toetama.⁶²

Tähtis on õpetada ja seletada põhiseaduse tulenevaid õigusi just noortele, kuna noored on meie ühiskonna ja riigi tulevik. Seetõttu on oluline, et õigusteadlikkus areneks juba üsna varakult ning et koolilõpetajad omaksid teadmisi oma põhiõigustest. Teadlikkus oma põhiõigustest ja poliitilistest õigustest loob aluse õiguste realiseerimiseks. Kuid sama oluline on ka suhtumine ühiskondlikku aktiivsusesse ja poliitilisse osalemisesse. Kui inimestel puudub teadmine oma võimalustest, siis mõjutab see ka suhtumist.

---

⁶¹ A.Toots, T.Idnurm, M.Ševeljova. Noorte kodaniku kultuur muutuvast ühiskonnas. 2006. Tallinn

⁶² M.Lauristin. jt. Integratsiooni monitooring 2011.

Seega, et suurendada osalust kodanikuühiskonnas, peab tegelema kodanikukasvatusega.

Koolide kodanikukasvatusel on oluline roll ülddemokraatlike väärtuste kujundamisel ja põhiõiguste õpetamisel noorte seas.

Резюме

В данной бакалаврской диссертации проведено исследование, рассматривающее, насколько молодежь знакома со своими основными правами. Основной исследуемой группой является русскоязычная молодежь, на примере гимназистов города Нарва.

Цель Эстонской программы интеграции 2008-2013 – усилить государственный идентитет жителей Эстонии, стремиться к разделению общих конституционных ценностей, исходящих из принципов демократического правового государства. Согласно целям интеграционной программы основой сплоченного общества является то, что жители Эстонии ценят возможность быть гражданами Эстонии, и ценят участие всех жителей в развитие общества, уважая при этом культурное разнообразие. Одним из принципов интеграции является привлечение всех жителей к вопросам развития общества, так как успешная интеграция предполагает вовлечение жителей на всех уровнях общества, а это, в свою очередь, предполагает повышенную гражданскую активность.

Актуальность темы состоит в том, что в результате данного исследования выяснилось, что молодежь плохо ориентируется в основных правах, и это приводит к пониженной гражданской активности. Таким образом, ситуация не способствует достижению целей интеграционной программы, которыми является вовлечение всех жителей в развитие общества, и мы не можем ожидать быстрого сплочения общества. Так как исследование показало, что 79 % респондентов не хотят после окончания гимназии остаться жить в своем родном городе, а 51% респондентов хочет покинуть Эстонию.

Низкая гражданская активность была до сих пор проблемой среди как эстоно-, так и русскоязычных жителей Эстонии. Это приводит к большей изоляции и снижает чувство принадлежности и защищенности. Исследования по мониторингу интеграции показывают, что изоляция и низкое чувство принадлежности является особенно большой проблемой именно среди русскоязычного населения Ида-Вирумаа. Особенно важно снизить изоляцию среди молодежи, так как это помогло бы процессу интеграции.

Цель диссертации – исследовать, ведет ли незнание, или малое знание, основных прав к уменьшению социальной сплоченности, и может ли этот вопрос стать особенно проблематичным в случаях, где осознание основных прав сильно различается среди разных этнических групп, что не поддерживает идею интеграции.

Диссертация состоит из двух глав. Первая глава – теоретическая, для анализа законов в ней используется юридический метод. Так как темой диссертации является знание основных прав, то первая глава дает обзор терминологии данной сферы. Материалом этой части является конституция Эстонской Республики и комментированное издание конституции. Кроме того, понять терминологию помогают учебники государственного права и работы эстонских юристов.

Во второй главе использован социологический метод, в основе которого лежит опрос. Из проведенного опроса я выделяю одну тему, а именно: знания молодежи об основных правах и политических правах.

Основой для работы послужил проведенный в апреле 2012 года опрос. На высланную четырём гимназиям Нарвы анкету ответили 253 русскоговорящих гимназистов в возрасте 15-19 лет.

Анкетирование проводилось в рамках проекта, целью опроса было выявить, как нарвская молодежь видит свое участие в политике и жизни общества, и как относится к гражданской активности. Целью опроса было также собрать информацию о предыдущей гражданской активности молодежи и их осознании основных и политических прав. Опрос был подготовительным этапом к проведению молодежных дискуссий, на которых при активном участии молодежи проблемы фиксировались более детально, и искали ответы на эти проблемы.

Анкета состояла из вопросов, разделенных на четыре тематических блока. Блоки были следующие: что молодежь думает об участии в политике; активное участие молодежи; знания основных прав и политических прав; вопросы на тему участия в общественной жизни города Нарва.

Ответы молодежи показали, что молодежь считает политикой то, что кто-нибудь выставляет свою кандидатуру на выборах, или голосует на выборах за кого-нибудь из

кандидатов. Почти половина респондентов ответила, что они хотели бы участвовать в политике, но все зависит от конкретной обсуждаемой темы; 14 % респондентов не хотели участвовать. При этом половина респондентов ответили, что политика затрагивает их ежедневную жизнь и что все люди должны были бы участвовать в принятии политических решений, но прибавили, что считают политику скучной (27%) и что ею должны были бы заниматься политики, а не молодежь (15,2 %). Лишь 6% молодежи нашло, что политика интересна и они занимаются ею с интересом.

Молодежь считает также, что люди должны участвовать в политику не потому, что все в их жизни зависит от политики (27%), а потому, чтобы увеличить свое благосостояние и попытаться достичь наилучших для себя решений (75%).

Результаты показывают, что молодежь плохо ориентируется в своих основных правах. На вопрос «Кто в Эстонии имеет право на равную защиту перед законом?» - 43% процента респондентов ответили, что в первую очередь право на защиту имеют в первую очередь постоянные жители Эстонии. Почти четверть респондентов ответили, что законы защищают только граждан Эстонии (24%). А правильный ответ, что право на защиту закона является основным правом, распространяющимся на всех людей, находящихся на территории Эстонии, смогли дать лишь 36% респондентов.

Правильный ответ на вопрос «Кто в Эстонии имеет право на свободу мысли, на свободу слова и прессы, то есть, право выражать своё мнение публично?» смогли дать 44% респондентов.

На вопрос «У кого в Эстонии есть право объединяться в некоммерческие объединения и союзы?» лишь 22% ответило, что это право имеют все люди, находящиеся на территории Эстонии. 26% ответило, что это право есть только у граждан Эстонии.

Таким образом, лишь небольшая часть молодежи знала, кто имеет право объединяться для защиты своих интересов и создавать общества. Так как у молодежи низкое осознание этого права, то молодежь, не являющаяся гражданами Эстонии, может чувствовать, что у них нет возможности активного формального участия в общественных процессах, в развитии общества. Это, в свою очередь, может привести к чувству ущемлённости и к желанию покинуть Эстонию, так как исследование показало, что 79 % респондентов желают уехать из Нарвы после окончания гимназии.

«Кто в Эстонии имеет право голосовать на местных выборах?» - из 252-ти респондентов лишь 48 знало, что на выборах местного самоуправления могут участвовать и лица с неопределенным гражданством.

«Кто в Эстонии имеет право голосовать на выборах в Парламент?» - здесь молодежь ориентировалась лучше, чем в вопросе о местных выборах. 90 % респондентов знало, что на выборах Рийгикогу могут голосовать граждане Эстонии.

В последние годы процесс натурализации замедлился и пополнение происходит, в основном, за счет молодежи, заканчивающей обучение. Наиболее тревожным сигналом в вопросе гражданства можно считать факт, что приблизительно 1/5 (19%) неэстонцев в возрасте 15–19 лет, родившихся, выросших и получивших образование в Эстонской Республике, не выбрали себе гражданство Эстонии, их них 12% предпочли гражданство Российской Федерации. Чаще, чем в старших возрастных группах, именно в среде молодежи объясняют свой выбор нежеланием быть гражданами Эстонии из-за не плохой репутации страны или как выражение своего протеста против политики Эстонского государства. Такая ситуация требует качественного исследования процесса социализации, в т.ч. процесса гражданского воспитания, в русскоязычных основных школах и гимназиях и смещения фокуса с языка на ценности. Первой задачей является постановка четкой цели гражданского воспитания в школах: система образования Эстонского государства должна гарантировать, чтобы у всех учеников Эстонии, независимо от национальности и происхождения, были бы по окончании основной школы желание и возможность вступить в жизнь или продолжить учебу, а также получить гражданство Эстонии. Государство должно ясно выразить эту цель, а также выделить ресурсы для развития этой сферы обучения.

Именно молодежь важно обучать основным правам, так как они являются будущим нашего общества и государства. Поэтому важно, чтобы правовая грамотность развивалась уже в молодом возрасте и чтобы учителя были компетентны в вопросах основных прав.

Знание своих основных прав, а также политических прав, создает базу для реализации своих прав. Но столь же важно и отношение к гражданской активности и участию в политике. Если у людей недостает понимания своих возможностей, это влияет на их отношение к государству.

Поэтому, чтобы гражданское общество было более активным, следует заниматься гражданским воспитанием. В этом центральную роль играют школы, формирующие демократические ценности и дающие молодежи знания об их основных правах.

KASUTATUD ALLIKAD

KASUTATUD KIRJANDUS

T. Annus. Riigiõigus. Tallinn: Juura 2006.

M.Borowski. Põhiõigused ja inimõigused.- Juridica 2001, nr 1, lk 3

M.Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: TÜ kirjastus 2011.

K. Kallas. Narva gümnasistide teadlikkus põhiõigustest ning osalemine ühiskondlikus ja poliitilises elus. Küsimustulemuste analüüs. 2012.

M.Lauristin, M.Uus, K.Seppel “Kodakondsus, kodanikuühiskond ja rahvussuhted.” *Integratsiooni monitooring* 2011. Koostajad: AS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis Tartu Ülikool.

Ü.Madise. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3 vlj. Tallinn: Juura 2012

R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja- vabaduste kaitse. Tallinn: Juura, 2004.

A. Möttus. Riigiõigus. Ülevaatekonspekt. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2007.

M.Tasuja. Kodanikuühiskonna ja vabatahtliku töö moodulid ajakasutuse uuringus. 2011. Tallinn: Statistikaamet

A.Toots, T.Idnurm, M.Ševeljova. Noorte kodaniku kultuur muutuv ühiskonnas. 2006. Tallinn

Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring. 2007. Tallinn : Justiitsministeerium
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5igusteadlikkuse+uuring.pdf>

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti Vabariigi Põhiseadus- RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2

Kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus – RT I 2002, 36, 220... RT I, 01.11.2012, 7

KASUTATUD KOHTULAHENDID

RKÜKo 16.05.2008, 3-1-1-88-07

RKPJKo 10.05.1996, 3-4-1-1-96 p 1

RKPJKo 14.04.2003, 3-4-1-4-03 p 16

RKPJKo 28.04.2000, 3-4-1-6-00 p 16

RKPJKo 11.10.2001, 3-4-1-7-01 p15

MUUD MATERJALID

" Eesti Lõimumiskava 2008-2013" Riiklik programm - Kultuuriministeerium. Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 10.04.08 korraldusega nr 172. Muudetud Vabariigi Valitsuse 11.06.09 korraldusega nr 236.

http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Loimumiskava_2008_2013.pdf

"Eesti Ühiskonna väärtusarendus 2009-2013" Riiklik programm - Haridus- ja teadusministeerium. Kinnitatud haridus- ja teadusministri 2.03.2009 a. käskkirjaga nr 155.

<http://www.eetika.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1179765/Eesti+%FChiskonna+v%E4%E4rtusarendus+2009-2013.pdf>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Veronika Krjutškova

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 25.07.1979)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

NOORTE INFORMEERITUS PÕHIÕIGUSTEST: NARVA LINNA VENE KEELT
KÕNELEVATE NOORTE NÄITEL

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on professor Kalle Merusk,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 13.05.2013